

Tutkimuksen ja päätöksenteon välillä on luonnollinen jännite

Kettil Bruunin haastattelu

Jos tutkimus samastuu vallitseviin näemyksiin ja käytännön politiikkaan, se menettää merkityksensä. Tutkimuksen tehtävänä on — paitsi lisätä yleistä tietämystä — analysoida kehitystä eri näkökulmista ja siltä pohjalta kehitellä erilaisia vaihtoehtoja ja toimintamalleja. Tästä syystä tutkimuksen ja käytännön päätöksenteon välillä on luonnollinen, rakenteellinen jännite, ja tämä vain on opittava tietoisesti hyväksymään. Eivät tutkijat ole ilkeyttään kriittisiä, se kuuluu heidän toimenkuvaansa.

Näin sanoo kansainvälisesti ehkä tunnetuin ja tunnustetuin suomalainen alkoholitutkija, valtiot. tri Kettil Bruun. Hän siirtyy vuodenvaihteessa Tukholman yliopistoon sosiologisen alkoholitutkimuksen professoriksi. Kettil Bruun on Ruotsissa kolme vuotta ja palaa sen jälkeen vielä kahdeksi vuodeksi Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijaksi ennen eläkkeelle siirtymistään.

Seuraavassa haastattelussa Kettil Bruun pohtii lähinnä tutkimuksen merkitystä ja yksittäisen tutkijan vastuuta, mutta kertoo myös keväällä ilmestyvästä ”salaisuus”-kirjasta.

Tutkimuksen merkitys

Kysymys: Ihmisen suhde alkoholiin vaikuttaa järkkymättömältä ja tuntuu hylkivän uutta tietoa. Alkoholitutkimuksen vaikutusta on luonnehdittu vähäiseksi. Onko Kettil Bruunin elämäntyö siis mennyt hukkaan? — Näinhän Pekka Kuusi kysyi Kettil Bruun -seminaarin avauksessa. Miten vastaat, miksi tutkimusta kannattaa harrastaa?

Vastaus: Kuka nyt voisi omasta elämäntyöstään sanoa jotain järkevää? Mutta kyllä minusta tutkimusta kannattaa jatkaa niin kauan kuin uskoo tiedon merkitykseen. Ja tie-

don lisäämisen keskeisin keino on juuri tutkimus. Alkoholitutkimuksen tärkeä tehtävä on ymmärtää, miten alkoholikysymys eri kulttuureissa ja eri aikoina on jäsennetty. Jos tutkimuksen oivallukset tässä suhteessa onnistuvat, ne saattavat puolestaan vaikuttaa siihen, miten tuo ikuinen uudelleenjäsentymisprosessi kehittyy. Tässä tehtävässä tutkijan etäisyys käytännön alkoholikysymykseen on eduksi, eikä hän voi tuijottaa vain alkoholioloihin, vaan hänen on seurattava yhteiskunnan yleistä kehitystä.

Esimerkiksi A-klinikkasäätiön perustamisen heijasti aikanaan alkoholin väärinkäytön syiden ja seurausten uudelleen jäsentämistä. Taustalla oli kansainvälisiä virikkeitä, jotka tutkijoiden mukana kulkeutuivat tänne ja joiden pohjalta luotiin sitten tänne sopiva hoitoorganisaatio. Ja kun se oli saatu, käynnistyi melko mittava hoitotulosten arviointi. Tutkimuksen rooli näkyykin helpommin silloin, kun itse asiaan ei liity kovin vahvoja kiistoja. Näissä tapauksissa näkyy selvimmin tutkimuksen käytännön merkitys.

Tutkimuksen vaikutus alkoholipolitiikkaan on jo hankalampi kysymys, koska siihen liittyy enemmän valtaa: taloudellisia intressejä, monopolin ja raittiusliikkeen näkemyksiä, valtion fiskaalisia pyyteitä, ministeriöiden kantoja jne. Mukana on paljon enemmän intressipohjaisia piintyneitä käsityksiä. Tosin myös alkoholismin luonteesta oli aikanaan erilaisia näkemyksiä, mutta hoito-organisaatiossa oli kuitenkin tyhjiö, avohoitosysteemit puuttuivat, ja tähän tyhjiöön oli helppo astua. Alkoholipolitiikassa taas on helposti luotu liian suuria toiveita siitä, että tutkimuksen kautta voitaisiin ratkaista kiistakysymyksiä. Esim. Pekka Kuusi oli vielä väitöskirjassaan varsin optimistinen ja tuntui olevan sitä miel-

tä, että yksi suuri tutkimus ratkaisee yhden suuren ongelman. Nykyisin yhteiskuntatutkimuksen mahdollisuuksia pidetään jo huomattavasti vaatimattomampina.

Tietysti edelleenkin tehdään empiirisiä tutkimuksia, joilla on alkoholipoliittista painavuutta. Hannu Mäkisen keskiolutkieltojen vaikutuksia koskenut tutkimus oli tällainen. Mutta ei tutkija missään vaiheessa uskonut, että hänen tutkimuksensa ratkaisisi keskiolutlainsäädännön suunnan, vaan lähti siitä, että tutkimus antaa päätöksentekijöille paremmat mahdollisuudet punnita asiaa ja että odotukset sitä kautta tulevat realistisemmiksi.

K.: Jos tutkimuksen keskeinen merkitys käytännön kannalta on alkoholikysymyksen jäsentyminen tietyllä tavalla, niin tärkeintä ei ehkä olekaan esim. empiirisen tutkimuksen suora tulos, vaan tapa hahmottaa se mitä tutkitaan?

V.: Tärkeää on tutkijayhteisö, joka pohtii asioita. Useinhan noukitaan irrallisia tuloksia — esim. Mäkisen — ilman että niitä suhteutetaan mihinkään yleisempään viitekehykseen. Tutkijat joutuvat miettimään, mikä merkitys keskioluen poistumisella on muihin kontrolloitimiin verrattuna ja millaisiin prosesseihin vaikutukset liittyvät. Tutkijoille konkreettiset tulokset ovat lähtökohtia asioiden uudelleen arvioinnille. Ja vähitellen niistä erillisistä tuloksista muodostuu tietovarasto. Tutkimusyhteisössä tätä varastoa voidaan hyödyntää ja siirtää uusille tutkijapolville.

Tällaiset empiiriset palvelututkimukset kuuluvat kuvaan mukaan tärkeänä osana. Niitä ei vain saa olla liian paljon, koska niistä saatava hyöty ei kasva samassa suhteessa kuin tutkimusten määrä. Tiettyyn rajaan asti niitä tarvitaan, koska niiden kautta syntyy käytännöllinen kosketus ongelmiin ja ihmisiin. Tällainen yhteys on myös osaltaan estämässä tutkijoiden ja muiden välille terminologian takia helposti syntyvää kuilua.

Kuitenkin tulokset täytyy suhteuttaa johonkin yleisempään, kutsutaan sitä sitten teoriaksi tai joksikin muuksi, ja tämä taas edellyttää yhteyksiä muuallekin kuin vain omaan erikoisalueeseen. Tärkeiden lähialojen teoreettista ja metodista kehitystä täytyy seurata. Tämä vaatii jaksamista ja sitä, ettei suojaudu omaan erikoisuuteensa. Helpostihan erikoisa-

lat tarjoavat suojapaikkoja. Pahimmassa tapauksessa ollaan niin erikoistuneita, ettei kukaan enää jaksa kiinnostua eikä tule tieteellistä kritiikkiä, koska tutkimus on niin merkityketöntä tiedeyhteisölle. Silti tutkija saattaa tällaisissakin tapauksissa kyetä ylläpitämään imageaan toimeksiantajaan tai rahoittajaan päin. Tämä on erittäin suuri vaara kaikelle erikoistutkimukselle, myös alkoholitutkimukselle. Vaarana on se, että vähitellen ei muuta olekaan kuin alkoholismiteoria tai jonkin tietyn haitan teoria tai juomatapateoria — jotka alkavat kasvaa niin erikoisiksi, etteivät ne enää puhuttele yleistä teoriaa, ja kytkeä muuhun tutkimuskenttään katkeaa.

Tällainen tilanne olisi katastrofi, mutta luojan kiitos Suomessa ei ole mitään merkkejä tähän suuntaan, päinvastoin. Yhteiskunnallisella alkoholitutkimuksella on poikkeuksellisen vilkas yhteys muuhun yhteiskuntatieteen.

Rakenteellinen jännite

K.: Joskus Alkon käytävillä on kuullut ihmettelyä siitä, mitä hyötyä tutkimuksesta itse asiassa on. Onko Alkoholitutkimussäätiöön tai Alkoholipoliittiseen tutkimuslaitokseen suuntautunut ns. rationalisointipaineita, pyrkimystä tutkimuksen supistamiseen?

V.: Kun luonnollinen jännite, joka on olemassa tutkimuksen ja päätöksentekijöiden välillä, muuttuu liian kovaksi, niin silloin tällaisia argumentteja helposti esitetään. Ja silloin onkin usein niin, että lähtökohdat tutkimuksissa ja päätöksenteossa eroavat sen verran toisistaan, ettei tutkimuksesta olekaan alkoholipolitiikalle hyötyä. Jos näin on, niin kyseessä on luultavasti sellainen vaihe, jolloin alkoholikysymys jäsentyy uudelleen.

Minusta alkoholilain uudistamisen jälkeen oli juuri tällainen tilanne. Jos itse yritän arvioida, milloin tutkimuksen ja päätöksentekijöiden välinen suhde on ollut kireimmillään, niin se oli juuri 70-luvun alussa.¹ Silloin Alkon tehtävänä oli toteuttaa uutta lainsäädäntöä niin pian ja niin hyvin kuin mahdollista.

Uusi politiikka perustui eri lähtökohdille kuin aikaisemmin. Alko irtisanoutui aika pitkälle kokonaiskulutusnäkemyksestä, siitä että haitat riippuvat ennen kaikkea kulutuksen ta-

sosta. Kun kaikki ei sitten mennytkään aivan suunnitelmien mukaan, niin eiväthän siinä vaiheessa tällaiset tutkijoiden kriittiset pohdinnat voineet olla erityisen tervetulleita. Kokonaiskulutussajatus pysyi kiistanalaisena 60-luvun lopulta alkaen joitakin vuosia, ennen kuin Alko katsoi olevan niin vahvoja tutkimuksellisia perusteita, että se pystyi uudelleen hyväksymään kokonaiskulutuskäytännön toiminnan pohjaksi. Kun tutkimuksen ja politiikan lähtökohdat näin lähentyivät, kriisi ohitettiin ja suhteet palautuivat normaaleiksi.

K.: Kuinka kireälle tilanne meni?

V.: En minä tarkalleen tiedä. Olisi pitänyt kuulla, miten tutkimuksesta silloin Alkon seiniä sisäpuolella keskusteltiin. Keskinäinen kunnioitus kyllä säilyi. Mutta oletan, että Alkoholi-kirjani (Alkoholi: käyttö, vaikutukset, kontrolli, 1972) herätti paljon enemmän ärtymistä, kuin olin koskaan kuvitellut, vaikka en tietysti voi olla tästä varma. Jotain tällaista oli siinä, että minulle kirjan ollessa loppusuoralla sanottiin, etten voisi oikein julkaista sitä, koska olen käyttänyt lähteenä hallintoneuvoston pöytäkirjoja ja muistioita, jotka ovat Alkon omaisuutta.

Reaktio oli sikäli ymmärrettävä, että sehän on niitä harvoja kertoja, kun alkoholitutkijat ovat kirjoittaneet itse Alkosta vähän enemmän. Ja kirjassahan oli vielä ehdotus hallinto-

neuvoston päätösvallan vahvistamisesta suhteessa johtokuntaan. Aika jännää se vain on, etten missään vaiheessa ole yhdenkään alkoholaisen kanssa perusteellisesti keskustellut tuosta kirjasta sen ilmestyttyä.

Mutta korostan, että kyse on rakenteellisesta jännitteestä, joka koskee kaikkia tämän tyyppisiä tutkimuslaitoksia. Meidän organisaatiomme, siis säätiö—tutkimuslaitos-konstruktio, on sikäli hyvä, että se luo sen verran elimellistä yhteyttä yliopistollisen tutkimuksen kanssa, ettei se ole helposti heiluteltavissa. Sillä on näin vakaampi perusta kuin jos se olisi suoraan ja yksinomaan Alkon osasto.

Suhde toimeksiantajaan on joka tapauksessa aina hieman arkaluonteinen. Konfliktit on pystytty kuitenkin järkevästi hoitamaan. Mutta silloin tällöin tulee tarvetta tiettyyn rajankäyntiin. Yksi osoitus tästä on tutkimuslaitoksen fyysinen sijainti. 70-luvun alussa, kun Alkon pääkonttori laajeni, meitä haluttiin sinne takaisin. Tästä käytiin Kuusen kanssa periaatekeskustelu, ja hän kyllä vakuuttui siitä, että on edelleen järkevämpi olla erillään. Mutta varmaan jotkut muut korostivat tätä palvelupuolta ja tähän vedoten halusivat meitä Salmisaareen. Ja on kai aika luonteavaa, että Alkon johdossa on ihmisiä, jotka näkevät tämän suhteen vähän eri lailla, ja että he joutuvat käymään tästä myös sisäistä keskustelua.

¹Tutkimuksen ja päätöksenteon välinen jännite on ollut havaittavissa säätiön ja tutkimuslaitoksen perustamisesta lähtien. Vuoden 1960 Alkon vuosikirjassa olevassa artikkelissaan Kettil Bruun kirjoittaa mm. näin:

”Ei ole syytä salata, että tutkimuslaitos varsinkin toimintansa alkuaikoina oli ärsytystä herättävänä tekijänä Alkon byrokraattisessa järjestelmässä. Tähän on joitakin ilmeisiä syitä. Ensinnäkin monelle Alkon osastolle on aiheutunut todellisia vaikeuksia sen johdosta, ettei laitoksen henkilökunnan ja teknillisten apuneuvojen tarvetta ole voitu etukäteen arvioida, toiseksi laitos on rasittanut esim. myyntipuolen henkilökuntaa, jota on komennettu laitoksen töihin — useinkin epämiellyttäväksi ajaksi — ja kolmanneksi laitoksessa suoritettu työ on ollut laadultaan poikkeavaa — mm. sosiologisen kenttätöön osalta, joka on merkinnyt oudontuntuisia menoeriä ja muista osastoista poikkeavaa työrytmiä. Näihin helposti ymmärrettäviin ärsytysmomentteihin liittyy vielä se, että on ollut

vaikea löytää yhteisiä tavoitteita Alkon muiden osastojen ja tutkimuslaitoksen toiminnalle. Tämän viimeksi mainitun seikan johdosta ei ole ollut helppoa määritellä laitoksen roolia Alkon sosiaalisissa systeemeissä; selvyiden tarve sosiaalisissa suhteissa on näin ollen jäänyt tyydyttämättä.

Tästä tutkimuslaitoksen ja Alkon muiden osastojen välisissä suhteissa silloin tällöin esiintyvistä jännityksestä huolimatta yhteistyö on tutkimuksen näkökulmasta katsoen ollut tyydyttävää. Tämä johtuu ensi sijassa Alkon johdon ymmärtävästä suhtautumisesta tutkimustyöhön.

Tutkimuslaitos on itse ratkaissut suhteensa Alkoon samastamalla itsensä Väkijuomakäytännön tutkimussäätiöön. Täten on ollut mahdollista säilyttää vapaa ja itsenäinen suhtautuminen Alkoon, mikä on välttämätöntä, jotta laitos voisi suorittaa ensisijaisen tehtävänsä: hankkia ja esittää asiantietoja suunnitellun tai toteutetun toimenpiteen vaikutuksesta — riippumatta siitä, mitä seurauksia siitä on Alkolle.”

Tämä on luontevaa siksi, että Alkon sisällä on muutenkin tiettyä jännitettä alkoholipoliittisen ja taloudellisen intressin välillä. Jos näiden välisestä suhteesta syntyy keskustelua, se saattaa heijastua myös Alkon ja tutkimuksen suhteeseen.

Koska tällaiset ristiriidat ovat rakenteellisia, asiat on organisoitava niin, että ongelmat voidaan hoitaa. Ja tässä on onnistuttu. Väittäisin, että yhteiskuntatieteellinen alkoholitutkimus on kyennyt osoittamaan, että näin organisoituna se pystyy palvelemaan sekä yleisiä tieteellisiä että erikoistieteellisiä pyrkimyksiä sekä myös intressiryhmiä, jotka hoitavat alkoholipoliittikkaa, Alko mukaan luetuna. Nykyinen organisointimuoto on minusta paineenkestävä. Tietysti jos joku organisointikehittäjä katsoisi asiaa, niin johtopäätös voisi olla toinen. Totean vain, että eräiden muiden tutkimusyksiköiden kohdalla toiminta on ollut paljon vaikeampaa. Joka tapauksessa on niin, että Alkon johto on ollut hyvin tutkimusmyönteistä koko sen ajan, jonka olen säätiössä ollut, ja kaikki viittaa siihen, että näin myös jatkuu. Heikki Kosken puhe seminaarissa (ks. tämän lehden pääkirjoitus) oli tässä suhteessa hyvin rohkaiseva.

K.: Miksi tutkimuslaitoksen ja toimeksiantajan välinen suhde on niin tärkeä?

V.: Professori Lauri Saxén kommentoi Suomen Kuvalehdessä tänä syksynä erästä samassa lehdessä ollutta haastattelua ja kirjoitti mm. näin: "Tutkija, joka siirtyy tällaista toimintaa (tilaustutkimusta) harjoittamaan ja palkkautuu tuotekehittelyn tai varusteluteollisuuden kirjoihin, luopuu tietoisesti eräistä vapaan tutkijan perusoikeuksista ja -velvollisuuksista täyttääkseen toisentyyppisen merkittävän funktion."

Saxénin kanta on eräässä mielessä täysin oikeutettu. Mutta se ei ota huomioon, että hyvin moni yliopisto ja yliopistollinen tutkija tekee myös tilaustutkimuksia. Ei historian professori, joka kirjoittaa jonkin kaupungin historian, tai lääketieteen professori, joka tekee lääketehaalle klinistä tutkimusta, saisi luopua tutkijan velvollisuuksista. Muutoin ei esim. Valtion teknillistä tutkimuskeskusta voisi pitää tieteellisenä lainkaan. Ja sama koskisi silloin Suomen alkoholitutkimusta, onhan se osin tilaus- ja palvelututkimusta.

Tutkijan vastuu

K.: Onko yksittäisen tutkijan otettava kantaa käytännön alkoholipoliittisiin kysymyksiin? Eikö tutkijakin kantaa ottaessaan ole sidottu jossain määrin vallitsevaan alkoholikysymyksen jäsentämistapaan?

V.: Osittain tämä on työnjakokysymys. Tutkijoiden joukossa on erilaisia ihmisiä. Osa haluaa keskittyä metodipuoleen ja teoreettiseen kehittelyyn ja jättää tulosten käyttömahdollisuudet toisille. Minusta on hyvä, etteivät kaikki tutkijat tunne niin suurta tarvetta ottaa kantaa jokapäiväisiin kysymyksiin. Kun tutkimusyhteisössä on eriasteista halua osallistua alkoholipoliittiseen keskusteluun, niin näin myös yhteisön sisällä syntyy kritiikkiä. Tämä estää sen, että tutkijayhteisö kokonaisuutena menisi jonkin ratkaisun taakse, joka kuitenkin on historialliseen tilanteeseen sidottu ja saattaa myöhemmin osoittautua ongelmalliseksi.

Olen itse niitä, jotka mielellään ottavat kantaa, ja on hyvä, että lähellä on ihmisiä, jotka katsovat asioita vähän etäämmältä, viileämmin. Kun olen joutunut paljon käytännön ihmisten kanssa tekemisiin tilanteissa, joissa odotetaan kannanottoja, on ollut vaikea välttyä ainakin miettimästä sitä, mitkä ovat ne asiat, joista on sen verran tutkimustietoa, että voi painottaa sitä tai tätä ratkaisua.

Useimmiten tutkijoiden tehtävänä on yrittää nähdä, mihin jokin toimenpide johtaa. Kun tutkijayhteisö teki parlamentaariselle alkoholikomitealle keskiolutkysymyksestä paperin, niin siinä käytiin läpi eri vaihtoehtoja ja mietittiin, mihin kukin niistä saattaa johtaa — ilman että otettiin lopullista kantaa.

Joissakin tapauksissa kontrollisysteemi on niin epäjohdonmukainen, että se saattaa vaarantaa kokonaistavoitteiden saavuttamisen ja yleisen uskottavuuden. Tämmöisiin pitää minusta kiinnittää huomiota. Ja turistiviina on yksi semmoinen. On hyvin farisealaista, jos toisaalta ei hyväksytä — osittain taloudellisin perustein — puuttumista siihen, kun muutoin tietynasteista tiukkuutta ylläpidetään. Tällä taas ei ole mitään tekemistä sen kanssa, että saattaa olla hankalaa käytännössä kehittää kontrollia turistiviinan suhteen. Mutta keskustelussa ei useinkaan ole käytännön vai-

keuksista kysymys vaan vetoamisesta jonkinlaiseen vapauteen tai siihen, että kontrolli on turhaa jne.

Toisaalta saattaa olla vaarallista, jos tutkija liikaa sitoutuu tällaisiin vaatimuksiin. Saattaa olla, että minä olen puhunut turistiviinasta turhankin usein. Joku voisi ehkä sanoa, että kun olet kantasi jo ilmoittanut, niin mitä sitä nyt sitten enää, että se on muitten asia. Kysymys on siitä, miten pitkälle pitää inttää. Vai pitäisikö vain hyväksyä, että valtarakenteet nyt vain estävät kaikenlaisen puuttumisen ja että se on lisäksi kansainvälinenkin kysymys? Mene ja tiedä.

Otetaan järeämpi esimerkki, vaikka ydinvoimalat. USA:ssa ydinvoimaloiden tutkijat sitoutuvat olemaan kertomatta, mitä voimaloissa tapahtuu, olemaan paljastamatta esimerkiksi onnettomuuksia. He voivat olla hyvinkin aitoja alansa tutkijoita, mutta he eivät ota kantaa vastuukysymykseen. Tässä tulee tutkijan ja kansalaisen velvollisuuksien välinen suhde punnittavaksi. Vaikka ydinasiat ovat järeitä, sama ongelma tulee eteen jossain muodossa kaikilla aloilla. Silloin tullessa näihin henkilökohtaisiin kysymyksiin, ja minusta täytyy sallia hieman erilaisia profiileja tutkijoiden joukossa ja myös keskustelua ja kinaa tutkijayhteisön sisällä. Tieteen ja tutkimuksen edistyessä tämäkin suhde on koko ajan muutoksen alla. Siksi myös tutkijan suhteessa alkopolitiikkaan vaaditaan jatkuvaa uudelleen arviointia, vanhojen kaavojen mukaan ei voi mennä.

K.: Tutkimuksen merkityksestä kulkee aika suora linja yksittäisen tutkijan vastuuseen?

V.: Tutkija, joka haluaa selvittää, miten yhteiskunnan kontrolli toimii, joutuu asettamaan Alkon, raittiusliikkeen, koko kontrollijärjestelmän tutkimuskohteekseen. Jos tutkija pyrkii tekemään työnsä mahdollisimman objektiivisesti, hän usein joutuu esittämään valtanpitäjien kannalta epämukavia näkemyksiä. On itsestään selvää, että tällaisesta tutkijasta tulee helposti kiistelty henkilö. Mutta tämä vain pitää kestää. Tämä ei ole vain kansalaisvelvoite, vaan myös tieteellisen tutkimuksen edellytys.

Lyhyellä tähtäimellä voi tietysti ajatella suhdetoimintaa ja olla julkaisematta kiisallisia tutkimustuloksia, mutta pitemmän päälle

tällainen on aika kohtalokasta. Joskus tutkijat tietysti turhaan kärjistävät asioita ja joskus eivät ehkä ymmärrä tutkimuskohteitaan riittävästi. Mutta jos kerran ylläpidetään tutkimuslaitosta, joka yrittää lisätä tietämystä, niin olisi aseman väärin käyttämistä, jos alkaisi pantata tietoja siksi, että joku ei pidä siitä, että tietoja annetaan ulos.

K.: Siis jotta voisi toteuttaa tutkimuksellisia periaatteita, se vaatii tiettyä moraalista selkärankaa?

V.: Ei nyt tietysti pidä dramatisoida, mutta tällainen tilanne saattaa syntyä. Monet tutkimusalat ovat toisaalta sellaisia, ettei tällaista esiinny. Olen seuranut World Federation of Scientific Workers -järjestöä, joka nyt on ehkä eniten painottanut tutkijan vastuukysymyksiä. Se on näissä sodan asioissa ollut voimakkaasti esillä. Ja nyt Suomessakin esiin noussut ydinsodan totaalisia seurauksia korostava lääkärien liike on minusta jonkinlaista toivoa herättävä, koska ei kai voida parhaalla tahdollakaan väittää, että meillä olisi tähän mennessä erityisen voimakkaasti keskusteltu tämmöntyyppisistä asioista. Helposti on nähty niin, että vastuu ja autonomia ovat toisilleen ristiriitaisia. Eli jos haluat puhua tutkijan vastuusta, niin samalla jätät tieteen. Tämä on minusta hyvin primitiivinen näkemys, ja sitä vastaan pitää sotia. En ymmärrä, mitä on sellainen autonomia, joka ei lainkaan analysoi, mikä tuon autonomian luonne on. Tällainen autonomia-käsitys lähtee silloin siitä, että tiede on jotain, joka on täysin irti yhteiskunnasta. Kuitenkin tiede toimii tietyillä ehdoilla, ja autonomialla on omat yhteiskunnalliset rajansa, jotka täytyy tiedostaa. Jollei tätä tee, niin ei minusta voida kehittää ajatuksia tietentekijöitten vastuusta.

Salaisuus selviää

K.: Onko tästä vedettävissä linja salaisuuskirjaan? Vai mikä oli virike sen tekoon?

V.: Se on ollut aika kauan mielessä. Minua on aika paljon askarruttanut juuri esim. se, että ydinvoimatutkijoilla on tällaisia sitoutumuksia, että he eivät kerro eivätkä saa kertoa eteenpäin. Ja se, ettei Kinseyn raporttia saanut tehdä Suomessa 50-luvulla — yliopiston taholta kiellettiin — osoittaa, että tutkimuk-

sen mahdollisuudet ovat sidoksissa yleiseen ilmapiiriin. Mutta lopullinen virike oli sitten tämä psykofarmaka-projekti, johon oli vaikea saada tietoja. Siksi tein aloitteen, että pitäisi vähän perusteellisemmin analysoida julkisen ja salaisen rajoja. Kirja on jätetty kustantajalle ja tulee ulos huhtikuussa 1982. En ole itse kirjoittajana, vaan kirjoitustyön ovat tehneet Jukka-Pekka Takala ja Timo Konstari.

Kirjassa yritetään ymmärtää tapahtunutta kehitystä. Salaisena pitäminen oli aikaisemmin sääntönä, ja on itse asiassa aika tuore ajatus se, että esim. julkisen vallan asiakirjat ovat julkisia. Julkisuus merkitsee tänään jotakin muuta kuin aikaisemmin, ja siksi on syytä kehitellä niitä vaatimuksia, joita julkisuudelle pitäisi nykytilanteessa asettaa. Kirjassa käsitellään mm. julkisuuslainsäädännön muutoksia, ja tältä alueelta löytyi aika ihmeellisiä asioita. Esim. korkein hallinto-oikeus on ottanut sellaisen kannan, että tietokoneissa käytettävä magneettinauha ei kuulu asiakirja-käsitteen piiriin. Joitakin tietoja siis saattaa saada, jos ne ovat paperilla, mutta ei, jos ne ovat nauhalla. Näin siis tekninen ratkaisu, miten materiaali tallennetaan, ratkaisee julkisuuden. Tästä seuraa, että teknologian kehittyessä tietojen julkisuus vähenee olennaisesti. Tämä taas on historiallisen linjan vastaista, siis sen että julkisuus on koko ajan ollut kasvamaan päin.

Tämä on yleinen tausta; sen jälkeen käymme kirjassa läpi joitakin erityisalueita, kuten Suopo, puolustuspolitiikka, liikesalaisuus-käsite, ympäristönsuojelu jne. Mukana on myös kysely tutkijoille siitä, millaisista asioista tiedon saanti on ollut heille hankalaa. Ja lopuksi yritetään miettiä, mitä nyt olisi järkevää tehdä. Teemme kahdenlaisia ehdotuksia: selviä lainmuutossuosituksia ja myös käytännön neuvoja tutkijoille, miten pitää menetellä. En ole esim. itse tuntenut riittävästi julkisuuslainsäädäntöä. Olisin ehkä saanut monia asiakirjoja paremmin käsiini, jos olisin tiennyt vaatia niitä.

Toisaalta korostan, ettemme kirjassa vaadi suinkaan kaikkea julkiseksi, vaan että kyse on järkevän rajankäynnin luomisesta. Tietysti yksityisen ihmisen suoja on säilytettävä, mieluummin sitä on lisättävä, mutta tarkoitamekin tutkijoiden ja kansalaisten oikeutta

saada tietoja yleisistä asioista.

Ruotsiin

K.: Olet lähdössä Ruotsiin. Mitä sanoisit Ruotsin nykyisen alkoholitutkimuksen luonteesta?

V.: Suomen ja Ruotsin alkoholitutkimuksen sisällössä on hämmästyttävän suuri ero. Lähinnä ero koskee itse alkoholikontrollijärjestelmän tutkimusta, joka Ruotsissa on jostain syystä jäänyt varsin vähälle huomiolle. Tutkimus on siellä painottunut toisaalta käyttötapojen ja toisaalta hoidon tutkimukseen. Historiallinen perspektiivi puuttuu paljolti. Ruotsissa on lisäksi käyty viime vuosina aika voimakasta ja uudentyyppistä alkoholikeskustelua, jonka paineesta on sitten tehty aika koviakin rajoituspäätöksiä. Itse keskustelun syntymisen syitä ei ole kuitenkaan erityisemmin analysoitu, eikä toteutettujen rajoitusten vaikutuksista ole paljonkaan tietoa.

Siksi pyrin aluksi kokoamaan tutkimusryhmän, joka voisi tehdä toisiinsa liittyviä selvityksiä ja käynnistää osaprojekteja. Kyse on itse asiassa kolmen vuoden "Svensk alkoholpolitik" -projektista, jota yritän lähteä vetämään. Ja koska yritän viedä suomalaista tutkimusperinnettä sinne, projektin toteutus edellyttää aika tiiviitä kontakteja tänne Suomeen ja täällä käynnissä oleviin tutkimuksiin.

K.: Professuurisi on yksi kolmesta (sosiologinen, psykologinen ja hoitotutkimukseen keskittyvä) uudesta alkoholiprofessuurista. Suomessa on tällä hetkellä yksi alkoholisairauksien professuuri. Tarvittaisiinko Suomeen lisää oppituoleja?

V.: Periaatteessa en pidä ylierikoistuneista professuureista. Jos halutaan voimistaa jotain tutkimusaluetta, niin tavoitetta tuskin saavutetaan sitä kautta, että kaikille erikoisuuksille perustetaan oma oppituolinsa.

Kyse on siitä, halutaanko painottaa enemmän opetusta vai tutkimusta. Sanoisin näin, että meillä on nykyisellään aika hyvä tutkimusorganisaatio, jolla on myös tiiviit yhteydet yliopistolliseen opetukseen. Tässä mielessä tarvetta lisäykseen ei näyttäisi olevan.

Toisaalta vain yksi professuuri saattaa luoda epätasapainoa. Oppituolin kautta alkoholikysymys tavallaan määritellään, jäsennetään

tietyllä tavalla. Toivoa sopii, ettei alkoholikysymys tämä yhden professuurin kautta määrittäisi liikaa biologiseksi, lääketieteelliseksi kysymykseksi. Sinänsä oppituoli saattaa täyt-

tää todellisen tehtävän: Lääkäreiden alkoholiopetus on tähän saakka ollut miltei kesannolla, ja jos nyt syntyy parannusta, niin kaikihan on paremmin kuin hyvin.

English summary

Tutkimuksen ja päätöksenteon välillä on luonnollinen jännite. Kettil Bruunin haastattelu (The natural tension between research and decision-making: An interview with Kettil Bruun)

Dr. Kettil Bruun, internationally the most widely recognized and distinguished alcohol researcher in Finland, will take a professorship in sociological alcohol research at the University of Stockholm in the beginning of 1982. In this interview, Dr. Bruun discussed the meaning of research in the field and the responsibility of the individual researcher.

According to Kettil Bruun, research loses its significance if it identifies with prevailing views and current policy. The function of research is, in addition to adding to general knowledge, to analyze development from different standpoints and develop various alternatives and operational models on this basis. This creates a natural, structural tension between research and decision-making in practice. This tension is to be accepted. Researchers are critical, not merely out of malice but out of a sense of duty.

Alkoholipolitiikka Vol. 46: 285—291, 1981

Kettil Bruun -seminaari Alkoholitutkimus Suomessa pidettiin Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa 24. 9. 1981. Julkaisemme seminaarissa pidetyt esitelmät artikkeleina tässä lehdessä.

ALKUVAIHEET

Lääketieteellisellä ja fysiologisella alkoholitutkimuksella on melko vanhat perinteet maassamme. Sen kasvuun vaikutti lähinnä uudenaikainen raittiusliike, joka kehittyi teollistumisen ja sen mukanaan tuomien sosiaalisten muutosten myötä. Alkoholitutkimusta suorittivatkin alkuvaiheessa ensisijaisesti raittiusliikkeeseen kuuluvat tai siihen myönteisesti suhtautuvat tutkijat sekä alkoholistipotilaita hoitavat lääkärit. Myöhemmässä vaiheessa oikeuslääketiede tuli mukaan verenalkoholimääritysten saadessa merkitystä alkoholi- ja lääkeainemyrkytystapausten tutkimuksissa.

Vanhimmat tieteellisuonteiset alkoholin vaikutuksia käsittelevät tutkimukset koskivat alkoholistipotilaita ja heidän hoitoaan (E. J. Bonsdorff 1854, A. A. Granfelt 1889). Maailmankuulu fysiologimme Robert Tigerstedt teki joko itse tai oppilaittensa kanssa kokeita alkoholin vaikutuksista eri toimintoihin, lähinnä tarkkuustehtävien suorittamiseen. Tigerstedt julkaisi myös alkoholifysiologiaa esitteleviä kirjasia. Hän painotti asiallisen, tutkimuksen tietoihin perustuvan esitystavan merkitystä. Samoihin aikoihin (1913—1916) E. Therman ja W. E. Brotherus kirjoittivat alkoholipsykooseista ja niitä koskevista tutkimuksistaan.

VERENALKOHOLIN TUTKIMUKSEN VAIHE

Carl Tigerstedt, Robert Tigerstedtin poika ja seuraaja fysiologian professorina, jatkoi kokeita alkoholin vaikutuksista. Hänen kehoituksestaan Pauli I. Tuovinen ryhtyi tutkimaan pitoisuudeltaan erilaisten alkoholiliuosten

nauttimisen vaikutusta motoriseen suoriutskykyyn. Havainto, että vaikutusteho oli riippuvainen juodun liuoksen väkevyydestä, johti sarjaan ansiokkaita verenalkoholitutkimuksia, joissa Tuovinen teki merkittäviä havain-toja mm. humalan eri vaiheista sekä mahan sisällön merkityksestä humalatilan ja saavutetun veren alkoholipitoisuuden kannalta. Nämä tutkimukset olivat suunnilleen samanaikaisia ruotsalaisen E. M. P. Widmarkin urauurtavien töiden kanssa, jotka loivat pohjan verenalkoholimääritysten käytölle oikeuskemiallisena tutkimusmenetelmänä. Suomessa lähinnä Tuovisen ansiosta otettiin Widmarkin mikromenetelmä käyttöön Valtion oikeuskemian laboratoriossa vainajien verenalkoholimäärityksissä ja, tutkittavien suostumuksella, epäiltyjen liikennejuopumustapausten selvittämisessä.

Elsa Hjeltin ja Antti Alhan tutkimukset ja käytännön toiminta johtivat vuonna 1952 yhdistetyn oikeuslääketieteellisen humalatutkimuksen käyttöönottoon; siihen liittyi kliininen humalatilan mittausta sekä verinäytteen otto. Alistuminen verinäytteen antamiseen säädettiin vuonna 1959 pakolliseksi. Samoihin aikoihin kuin tätä järjestelmää kehitettiin, oli alkoholitutkimus lähtenyt jo paljon leveämällä rintamalla liikkelle maassamme.

ALKOHOLITUTKIMUSORGANISAATIO LUODAAN

Kiinnostus alkoholitutkimukseen polarisoitui meillä toisaalta raittiusliikkeeseen, toisaalta alkoholimonopoliimme. Nimenomaan Alkoholiliike antoi organisatorisen pohjan alkoholitutkimuksen saamalle tuelle. Vuonna 1938 ilmestyi Alkoholiliikkeen johdon ja raittiusväen edustajien yhdessä tuottama laaja